

Yttrande
2020-08-17

Dnr RA 04-2020/7634
Ert Dnr Ku 2020/01036/KL

Kulturdepartementet

Riksarkivets yttrande över Betänkandet Sveriges museum om Förintelsen (SOU 2020:21)

Sammanfattning

Riksarkivet har beretts möjlighet att yttra sig över SOU 2020:21 Sveriges museum om Förintelsen. Riksarkivets yttrande berör dels synpunkter på arkivvården generellt dels bevarande och insamling av arkivhandlingar som utredningen föreslår som en av museets arbetsuppgifter.

Riksarkivet påminner om att en ny myndighet ska ta hänsyn till Arkivlagen SFS 1990:782 och inrätta verksamhet och lokaler för detta.

Riksarkivet konstaterar att det finns administrativa och ekonomiska vinster med att samordna den nya verksamheten i en redan befintlig myndighet.

Lokaliseringen av ett nytt museum kan vara mindre avgörande med ett mer digitalt arbetssätt.

Riksarkivet ställer sig frågande till insamling till Sveriges museum om Förintelsen av befintliga arkiv och samlingar. De arkiv och samlingar som idag bevaras vid en institution och som utredningen lyfter fram i bilaga 3 bör fortsatt bevaras där de idag ingår i sin kontext.

Riksarkivet menar att viktiga och relevanta arkivbestånd för Sveriges museum om Förintelsen med fördel kan digitiseras. Genom digitisering kan intressenter såväl nationellt som internationellt ta del av materialet. De arkiv som presenteras i Bilaga 3 kan bilda underlag för ett urval.

Riksarkivet vill också påminna om Nationell Arkivdatabas NAD <https://sok.riksarkivet.se/nad> som är en nyckel till information om arkiv i Sverige. Riksarkivet vill utveckla infrastrukturen i NAD så att även digitiserat arkivmaterial från andra institutioner som förvarar arkiv ska kunna tillgängliggöra detta i Nationell Arkivdatabas.

Riksarkivet menar även att de regionala enskilda arkiven är viktiga samarbetspartners i sina respektive län och även de bör få ta del av föreslagna projektmedel.

Bakgrund – information av Riksarkivet till utredningen

Riksarkivet ombads inkomma med information till utredningen gällande;

- Vad myndigheten bevarar som kan ha relevans för utredningen
- Hur dessa bestånd används
- Hur Riksarkivet ser på behovet av forskning, samverkan och internationella nätverk gällande ett museum om Förintelsen

Riksarkivets svar i utredningen framkommer av bilaga 2, sidan 222 i SOU 2020:21.

Riksarkivet hänvisade till dokumentet *Källor till Förintelsens historia i svenska arkiv. En kommenterad sammanställning av svenskt arkivmaterial av relevans för utredningen och för ett framtida museum*, författad av fil dr Pontus Rudberg. Av den framgår tydligt vilka arkivbestånd av relevans för utredningen som bevaras vid Riksarkivet, liksom vid andra arkiv, bibliotek och museer. I övrigt hänvisade Riksarkivet till arkivguiden *Källor till invandringens historia* (Hallberg 2017).

Den utförliga sammanställningen av källmaterial som Riksarkivet hänvisar till återfinns som bilaga 3 i utredningen.

Riksarkivet kunde och kan konstatera att källmaterialet används flitigt, både av akademiska forskare och av släktforskare, dessa kommer från Sverige och från andra länder.

Som arkivmyndighet hade Riksarkivet ingen särskild åsikt kring ”behovet av forskning, samverkan och internationella nätverk gällande ett museum om Förintelsen”. Däremot menade myndigheten att detta är ett aktivt forskningsfält. Riksarkivet har därför under de senaste åren beslutat att göra en del särskilda insatser för att bistå forskningen inom detta ämnesområde. Under 2020 författar myndigheten en särskild arkivguide till judisk historia i Sverige. Arbetet leds av fil. Dr. Carl-Henrik Carlsson och bekostas dels av Torsten och Ragnar Söderbergs stiftelse, dels av myndighetens interna FoU-medel. Riksarkivet har också under 2018 och 2019 digitiserat utvalda delar av Judiska församlingen i Stockholms arkiv, i samarbete med Holocaust Memorial Museum i Washington, Yad Vashem och Judiska församlingen i Stockholm.

5. Museets inriktning och uppdrag

5.3.1 Föremålsförvaltning och dokumentation

Museet föreslås bland annat ha som uppgift att bygga upp och förvalta en samling bestående av berättelser, föremål och dokument samt vetenskapligt bearbeta samlingen (s.114).

I 5.3.1 Föremålsförvaltning och dokumentation konkretiseras det mer och utredningen konstaterar s.115 att det kommer att vara avgörande för att museiverksamheten ska bli framgångsrik att verksamheten bygger upp en samling av föremål, dokument och berättelser, intervjuer och vittnesmål. Utredningen menar att museet kommer att behöva samla in existerande och dokumentera nya berättelser från överlevande samt samla in föremål och göra inlån från museer och arkiv.

Utredningen konkretiserar inriktningen ytterligare på s.116 med att samlingsområdet för museet bör vara berättelser, föremål och annat material från överlevande som kommit till Sverige, samt i vissa fall från överlevande utan direkt anknytning till Sverige, och material som rör eller relaterar till både den svenska staten och det svenska civilsamhällets agerande under upptakten till Förintelsen samt under och efter Förintelsen.

Det material som utredningen menar är intressant och som redan idag bevaras på myndigheter och organisationer presenteras i utredningens bilaga 2 och 3. Befintliga samlingar presenteras också vidare i kapitel 7.

Riksarkivet konstaterar att utredningen använder begreppet arkiv i flera olika betydelser och begreppet varierar också i utredningens olika delar. Det som förutom föremål ska samlas in är arkiv, ibland ospecificerat, ibland angivet som dokument, berättelser, minnen, intervjuer, fotografier mm. Det är oklart om utredningen menar bestånd av handlingar som skapats i olika verksamheter eller material som skapas eller tillkommer genom olika dokumentationer, intervjuer och minnesinsamlingar, eller både och.

Det är oklart vad utredningen menar med, liksom också omfattningen av, insamling av redan befintliga arkiv och samlingar till museet som utredningen föreslår och menar är väsentligt för verksamheten. Riksarkivet ställer sig därför frågande till omfattningen av den arkivverksamhet utredningen föreslår ska byggas upp av Sveriges museum om Förintelsen. Riksarkivet ser ingen anledning att arkivmaterial som idag tagits omhand för bevarande och förmedling vid en institution överförs till det nya museet. Befintliga arkiv och samlingar ingår redan i en kontext där de bevaras. I den Nationella Arkivdatabasen <https://sok.riksarkivet.se/nad> finns möjlighet att söka information om relevanta arkivbestånd som bevaras vid offentliga och enskilda arkivinstitutioner, med hjälp av indexering är det också möjligt att skapa sekundära proveniensers.

Uppdraget för Sveriges museum om Förintelsen bör ligga på att samla in och dokumentera sådant som ännu inte bevaras vid en institution, förutom intervjuer och minnesmaterial, kan det exempelvis vara brev, dagböcker, fotografier och andra handlingar från privatpersoner.

Ytterligare kommentarer lämnas i synpunkterna på kapitel 7.

6. Verksamhetens organisation och lokalbehov

Riksarkivet har ingen synpunkt på om Sveriges museum om Förintelsen inrättas som en egen myndighet eller som en del i en redan befintlig myndighet, inte heller på hur verksamheten internt ska organiseras. Riksarkivet menar dock att det kan finnas vinster med en samorganisering av verksamheten.

En ny myndighet ska ta hänsyn till gällande arkivlagstiftning Arkivlagen SFS 1990:782 och inrätta en arkivfunktion med ansvar för myndighetens arkiv. I fråga om lokaler ska även godkända arkivlokaler inrättas.

Riksarkivet konstaterar därför att administrativt, lokalmässigt och ekonomiskt finns det vinster med att samordna verksamheten inom ramen för en redan befintlig myndighet.

Riksarkivet har ingen synpunkt på var Sveriges museum om Förintelsen lokaliseras, men kan konstatera att man i utredningen inte diskuterar de möjligheter som den digitala tekniken ger i fråga om en ökad digital tillgänglighet till samlingar, tillhandahållande och förmedling. Med ett mer digitalt arbets sätt blir platsens betydelse mindre och tillgängligheten större för fler var man än bor.

Vid uppförandet av en eventuell ny museibygnad ska hänsyn även tas till behovet av godkända arkivlokaler, om inte föremål och arkiv avses bevaras i andra godkända lokaler.

7. Samlingar, samverkan och forskning

7.2 Behov av insamling och tillgängliggörande av föremål och arkivmaterial
och

7.2.1. Inventering av samlingar i Sverige

Utredningen har inte bedömt Riksarkivet som en relevant samarbetspart enligt de verksamheter som presenteras i kapitel 3. Riksarkivet bevarar ett omfattande arkivbestånd från svenska myndigheter, organisationer och privatpersoner som också presenteras i den utförliga sammanställningen av källmaterial *Källor till Förintelsens historia i svenska arkiv. En kommenterad sammanställning av svenskt arkivmaterial av relevans för utredningen och för ett framtida museum*, författad av fil dr Pontus Rudberg som

återfinns i Bilaga 3. Här återfinns även källmaterial som förvaras vid andra arkiv-, biblioteks- och museiinstitutioner.

Som Riksarkivet konstaterat i kommentarerna till kapitel 5 är det oklart i utredningen om omfattning och vad av redan befintliga arkivbestånd som idag bevaras vid en institution som utredningen anser ska överföras till museet.

Det är också oklart hur utredningen gör skillnad på sådant arkivmaterial som tillkommit genom exempelvis en myndighet eller organisations verksamhet och sådant material som skapats genom exempelvis intervjuer eller annan dokumentationsverksamhet och förvaras i arkiv. Arkivhandlingar ska av flera arkivprinciper hållas samlade i den kontext de ingår eller har samlats in.¹

Riksarkivet kan också konstatera att arkivmaterial rörande Förintelsen och andra världskriget inte bara är intressant för de med goda avsikter utan också för de som vill förneka, förvanska eller förstöra. Exempel finns från europeiska arkiv där förintelseförnekare medvetet gått in och förstört eller förvanskat handlingar. Det ställer därför särskilda krav på säkerhet, tillgänglighet och tillhandahållande av arkivmaterial. Det kan även finnas fördelar med att bevara handlingar vid flera institutioner, då sprids risker utifrån olika bevarandeperspektiv. Riksarkivet anser att museets fokus måste vara att samla in sådant som ännu inte bevaras vid en institution eller organisation.

Riksarkivet anser att viktiga och relevanta arkivbestånd för Sveriges museum om Förintelsen med fördel kan digitiseras. Riksarkivet konstaterar att utredningen inte tar upp de möjligheter som digitiseringen ger för att öka tillgängligheten till viktiga arkiv. Genom digitisering kan intressenter som exempelvis akademiska forskare och skolelever liksom allmänhet, nationellt som internationellt, ta del av materialet. Genom ökad digitisering kan också olika pedagogiska resurser skapas och tillgängligheten blir inte bunden till besök på plats. De arkiv som presenteras i Bilaga 3 kan med fördel bilda underlag för ett urval av handlingar som kan digitiseras och publiceras utifrån gällande lagstiftning. De handlingar som bevaras vid någon av Riksarkivets arkivförvarande enheter kan publiceras i Riksarkivets digitala forskarsal. (<https://sok.riksarkivet.se/digitala-forskarsalen>) En digitisering ökar inte bara tillgängligheten utan skyddar också handlingarna utifrån både ett säkerhets- och bevarandeperspektiv. Resurser behöver i så fall avsättas för detta.

Utredningen lämnar förslag om att museet ska bygga upp en samling av föremål, dokument och arkivmaterial. Museet behöver också skapa överblick över existerande samlingar och arkiv med relevans för

¹ I Riksarkivets skrivelse om enskilda arkiv till den nu avslutade arkivutredningen Översyn av arkivområdet (Dir. 2017:106) finns en beskrivning av begreppet arkiv och dess betydelse i traditionell arkivteori samt skillnaden mellan arkiv och samlingar https://riksarkivet.se/Media/pdf-filer/Inspel_Enskilda_ArkU_2019-02-08_FINAL.pdf

museets verksamhet och utredningen lämnar förslag om att detta kan ske genom att museet skapar en databas eller katalog för detta. Museet ska tillhandahålla en samlad överblick av samlingar och arkiv vid andra institutioner och fungera som en nod för kunskap om samlingar och arkivmaterial rörande Förintelsen.

Riksarkivet vill i sammanhanget påminna om Nationell Arkivdatabas NAD <https://sok.riksarkivet.se/nad> som är en nyckel till information om arkiv i Sverige. Här finns arkivförteckningar över arkivbestånd som bevaras vid offentliga och enskilda arkivinstitutioner. Riksarkivet har i sitt yttrande över betänkandet *Häriifrån till evigheten – En långsiktig arkivpolitik för förvaltning och kulturarv, SOU 2019:58* och i *Hemställan 2020-06-30 om nationella satsningar och uppdrag för vidareutveckling av den nationella arkivdatabasen* lyft behovet av en utvecklad och moderniserad nationell söktjänst för arkivinformaton. En nationell söktjänst för arkivinformaton är en förutsättning för kunskap om och tillgång till samhällsviktig information från såväl offentlig som enskild sektor. Öppen och fri tillgång till kunskap och information är också avgörande för att bygga stabila demokratier. Riksarkivet har också ställt som önskemål att utveckla infrastrukturen i NAD så att även digitaliserat arkivmaterial från andra institutioner som förvarar arkiv ska kunna tillgängliggöra detta i Nationell Arkivdatabas.

7.3 Särskilda samarbeten om samlingar, utställningsproduktion och dokumentation

7.3.1 Samverkan med länmuseerna

Utredningen föreslår att särskilda resurser avsätts bland annat till samverkan med länmuseerna för att vidareutveckla en nationell satsning på lokal museiverksamhet som kan avse inventering, dokumentation, insamling mm. För detta förslås årliga projektmedel för samverkan med regionala och lokala museer, arkiv och bibliotek på cirka 2 miljoner kronor.

Riksarkivet vill i detta sammanhang påminna om de regionala enskilda arkiven som uppbär statsbidrag som en viktig samverkanspart. De regionala enskilda arkiven bevarar handlingar från föreningsliv, företag och privatpersoner i sina respektive län. Många av dessa institutioner har även lång erfarenhet av inventerings- och dokumentationsprojekt, minnesinsamlingar och intervjuer.

De enskilda arkiven föreslås också få ett stärkt stöd i *Häriifrån till evigheten – En långsiktig arkivpolitik för förvaltning och kulturarv (SOU 2019:58)*.

I övrigt har Riksarkivet inga synpunkter.

Beslut i detta ärende har fattats av riksarkivarie Karin Åström Iko. Vid ärendets slutliga beredning har 1:e arkivarie Maria Larsson Östergren,

föredragande deltagit. Vid föredragningen av ärendet deltog även stabschefen Gunilla Nordström.

Karin Åström Iko

Maria Larsson Östergren